

Türkiye’de İç Göç Akımları Üzerine Bir Çalışma: Lowry Hipotezi

Ferhat TOPBAŞ¹

Banu TANRIÖVER²

Alınma Tarihi: 04.2008, Kabul Tarihi: 08.2008

Özet

Bu çalışmanın amacı, Türkiye için Gedik (1992) tarafından 1965-1980 ve Yamak ve Küçükale (2001) tarafından 1985-1990 dönemi nüfus sayımı verileri kullanılarak sınanan Lowry hipotezini, Türkiye’deki 1970-1975, 1975-1980, 1980-1985, 1985-1990 ve 1990-2000 dönemi nüfus sayımı kapsamında yeniden sınamaktır. Bu amaçla, alınan ve verilen göz ile net göç arasındaki ilişkiler, farklı nüfus sayım dönemlerine ait iç göç verilerinden yola çıkılarak sınanan Lowry hipotezini, nüfus büyüklüğü, net göç oranı ve kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (KBDGSYH) kriterleri dikkate alınarak incelenmiştir. Çalışmada, kentsel gelişim düzeylerine ve sosyo-ekonomik göstergelerine dikkat edilmeksizin, tüm iller arası nüfus hareketlerinin analiz edildiği bir de genel model tahmin edilmiştir. Ayrıca kentsel gelişim ölçütü olarak, kentsel nüfus, net göç oranı, büyüme oranı ve KBDGSYH değişkenleri dikkate alınarak kısıtlı modeller tahmin edilmiştir. Sonuç olarak, tahmin edilen modeller çerçevesinde iç göç akımları ile kentsel gelişme arasındaki ilişki karşılaştırmalı olarak ortaya konuşmuştur.

Anahtar Kelimeler: Lowry hipotezi, Net göç hızı, Alınan ve verilen göç oranı.

JEL Sınıflandırma Kodları : R20, R23, R29.

A Study on the Internal Migration Flows in Turkey: Lowry Hypothesis

Abstract

The purpose of this study is to re-examine Lowry hypothesis that were examined for Turkey in period of 1965–1980 by Gedik (1992) and period of 1985–1990 by Yamak and Küçükale (2001) by using The Census of Population 1975, 1980, 1985, 1990 and 2000 in Turkey. For this reason, the relationships between in-migration and out-migration and net migration have investigated with population size, net migration rate and per capita income factors. Analysis that involve in all provinces called general model is not considered in social, economic and urban development factors. In addition, estimated restriction models that are considered urban development are involved

¹ Öğr.Gör.Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Vakfıkebir Meslek Yüksek Okulu,
ftopbas@ktu.edu.tr

² Arş.Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı,
banutanriover@ktu.edu.tr

population, net migration rate and per capita income factors. In conclusion we have exposed comparatively relationship between internal migration flows and urban development frame of estimated models.

Keywords: Lowry hypothesis, Net migration rate, In-migration and out-migration rate.

JEL Classification Codes: R20, R23, R29.

1. Giriş

Lowry (1966), alınan ve verilen göç oranlarının net göç oranları üzerindeki etkilerini incelediği çalışması ile kıyın iticiliği, kentin çekiciliği ve kentsel gelişim gibi konulardaki tartışmaları yeniden başlatmıştır. Lowry bu çalışmada, 1955–1960 dönemi ABD ekonomisi için nüfus büyüklüğü en düşük 500.000 olan 52 ili ele almış ve net göç oranı üzerinde alınan göç oranının verilen göç oranı ile karşılaştırıldığında daha etkili olduğunu tespit etmiştir. Nitekim literatürde, net göç oranları üzerinde alınan göç oranlarının verilen göç oranlarına göre daha etkili olduğu yönündeki hipotez, Lowry hipotezi olarak adlandırılmaktadır. Lowry'nin öncülüğünü yaptığı söz konusu hipotez, farklı ülke örnekleri için sınanmış, ilgili çalışmalardan bir kısmı hipotezini destekler nitelikte bulgular elde ederken, bir kısmı da Lowry'nin çalışmasına katkıda bulunmuştur (Alonso 1971, 1972; Beale 1969; Cordey-Hayes ve Gleave 1975; Kriesberg ve Vining 1978; Lansing ve Mueller 1967; Plane, Rogerson ve Rosen 1984).

Bir coğrafi birimin net göç oranlarının pozitif veya negatif olmasının ekonomik gelişmişliği yansıttığı gerçeğinden hareketle, söz konusu hipotez verilen göç oranlarının ekonomik koşullara karşı daha duyarsız olduğunu vurgulamaktadır. Böyle bir durum bizi Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ekonomik gelişmişliğin, alınan ve verilen göç oranları vasıtasıyla net göç oranlarını nasıl etkilediğini ve bu etkinin Lowry hipotezinin gelişmiş ülkelerde olduğu gibi alınan göç oranlarından mı kaynaklandığı sorusuna yöneltmiştir. Literatürde Lowry hipotezini Türkiye ekonomisi için sınanan Gedik (1992) ve Yamak ve Küçükale (2001)'nin çalışmaları, ele alınan dönemler itibariyle bu sorunun cevabına da ışık tutmaktadır.

Buna göre Gedik (1992) çalışmasında, hipotezin Türkiye ekonomisi için geçerliliğini 1965–1970, 1975–1980 ve 1980–1985 dönemlerini kapsayan periyotlar itibariyle test etmiştir. Bu anlamda Gedik'in elde ettiği bulgular, gelişmiş ülkeler için yapılan ve hipotezi destekler nitelikteki çalışmaların elde ettikleri bulgular ile ters yönde olmuştur. Yani Gedik net göç oranları üzerinde,

verilen göç oranlarının alınan göç oranlarından daha etkili olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca Lowry hipotezinin Türkiye ekonomisi için de geçerli olabilmesinin ancak ülkenin gelişmişlik düzeyinin artması ile söz konusu olabileceğini ifade etmiştir.

Yamak ve diğerleri (2000), söz konusu hipotezi 1985-1990 dönemi Türkiye ekonomisi için sınavan diğer bir çalışmadır. Söz konusu çalışmada, 67 il hem bir bütün olarak hem de coğrafik bölgeler itibarıyla incelenmiştir. Ayrıca Gedik (1992)'nin görüşlerini test etmek amacıyla gelir grupları itibarıyla de benzer analizler tekrar edilmiştir. Türkiye ekonomisinin 1985-1990 dönemine ilişkin elde edilen bulgular, alınan göç oranının, verilen göç oranı ile kıyaslandığında, net göç oranı üzerinde daha baskın bir etkiye sahip olduğu yönündedir. Ayrıca Yamak ve diğerleri verilen göç oranı ile alınan göç oranı arasında pozitif bir korelasyonun varlığına işaret etmişlerdir.

Türkiye için Lowry hipotezini sınavan diğer bir çalışma ise Yamak ve Küçükale (2001) tarafından yapılmıştır. Yamak ve Küçükale'nin ilgili çalışması 1985-1990 dönemini ve 61 ili kapsamaktadır. Yamak ve Küçükale çalışmada, Gedik'in öne sürdüğü; Lowry hipotezinin Türkiye ekonomisi için geçerli olabilmesinin ülkenin gelişmişlik düzeyinin artması ile mümkün olabileceği görüşünü de sınamak amacıyla, hem 67 ili bir bütün olarak hem de nüfus büyüklüğü en az 700.000 olan 16 ili, 400.000-700.000 arasında olan 23 ili ve 400.000 den az olan illeri kapsayan modeller çerçevesinde incelemişlerdir.

Gedik (1992), Yamak ve diğerleri (2000) ve Yamak ve Küçükale (2001) çalışmalarında Lowry hipotezini sırasıyla 1965-1985, 1985-1990 ve 1985-1990 yılları için Türkiye örneği çerçevesinde sınamışlardır. Bu çalışmada ise söz konusu hipotezin geçerliliği, sağlıklı göç verilerinin derlenmeye başlandığı 1975 sayımından itibaren yapılmış 5 sayım dönemine ilişkin göç verileri kullanılarak karşılaştırmalı olarak sınanmış ve aynı hipotezi konu edinmiş diğer çalışmaların bulguları ile karşılaştırılmıştır. Çalışmada ayrıca, son sayım dönemine ilişkin analiz ile birlikte makroekonomik faktörlerin söz konusu ilişki üzerindeki etkisi de ortaya konularak, elde edilen bulgular detaylı bir şekilde tartışılmıştır.

2. Veri Seti ve Ekonometrik Yöntem

Çalışmada Lowry hipotezini test etmek amacıyla, 5 nüfus sayım dönemine ait (1975, 1980, 1985, 1990, 2000) ve ilk dört dönem için 67 il, son dönem için ise 73 ili kapsayan veri seti kullanılmıştır. Ayrıca son sayım dönemine ilişkin veri setine, kentsel gelişmişliği temsilen kentsel nüfus, kişi başına düşen

GSYİH ve sektörel büyüme oranlarına ilişkin değişkenler de dahil edilmiştir. Veriler, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanan 2000 Genel Nüfus Sayımı Göç İstatistikleri kitabından derlenmiştir. İl düzeyinde KBGSYH ve il düzeyinde reel büyüme verileri ise TÜİK'nun veri tabanından alınmıştır.

Çalışmada kullanılan iç göç ifadesi, ülke sınırları içindeki belirli alanlar (bölge, il v.b.) arasındaki nüfus hareketliliği olarak tanımlanmaktadır. Daimi ikametgah ise bir kişinin uzun süre ikamet ettiği yerleşim yeri biçiminde ifade edilmektedir.

Alınan göç ifadesi, ülke sınırları içerisindeki belirli bir alana diğer alanlardan gelen göçü, verilen göç ifadesi ise ülke sınırları içindeki belirli bir alandan, diğer alanlara giden göçü ifade etmektedir. Çalışmada kullanılan alınan (verilen) göç oranları, ilgili ilin nüfus sayımı dönemi boyunca aldığı (verdiği) göçün, söz konusu ilin ilgili nüfus sayım dönemindeki başlangıç yılına bölünmesi ile elde edilmiştir.

Bu anlamda net göç, belirli bir alanın aldığı göç ile verdiği göç arasındaki farktır. Belirli bir alanın aldığı göç verdiği göçten fazla olması durumunda net göç pozitif, tersi durumda ise negatif olmaktadır. Çalışmada kullanılan net göç hızı ifadesi ise, göç edebilecek her bin kişi için net göç sayısı olup, hesaplanmasında aşağıdaki formül kullanılmaktadır:

$$m_i = \frac{M_i^a - M_i^v}{P_{i,t+n} - 0.5(M_i^a - M_i^v)} k \quad (1)$$

(1) Nolu eşitlikte yer alan m_i i. ilin net göç hızını, M_i^a ve M_i^v ise sırasıyla i. ilin aldığı ve verdiği göçü, $P_{i,t+n}$ i. ilin t+1 zamanındaki nüfusunu ve k ise sabit bir sayıyı (1000) göstermektedir.

Çalışmada alınan ve verilen göç oranı ile net göç hızı arasındaki ilişkilerin yönünü ve derecesini belirlemek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Pearson korelasyon analizi sonucunda elde edilen korelasyon katsayısı, kovaryans değerlerinin ilgili değişkenlerin standart sapmalarının çarpımına bölünmesi ile elde edilen standart bir ölçüdür. İlgili katsayı, değişkenler arasındaki ilişkinin hem yönü hem de derecesi hakkında bilgi vermektedir. İlgili katsayı şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$r_{X,Y} = \frac{\sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X})(Y_i - \bar{Y})}{(n-1)S_X S_Y} \quad (2)$$

Eşitlikte yer alan $r_{X,Y}$ korelasyon katsayısını, X_i ve Y_i aralarında korelasyon ilişkisine bakılacak olan değişkenleri, S_X ve S_Y ise sırasıyla X ve Y değişkenlerine ait standart sapmaları temsil etmektedir.

Çalışmada, Türkiye ekonomisi için Gedik (1992), Yamak ve diğerleri (2000) ve Yamak ve Küçükale (2001) tarafından daha önce test edilen Lowry hipotezini ilgili 5 nüfus sayım dönemi için yeniden test etmek için de 6 ana model oluşturulmuştur. Söz konusu modellere ilişkin hesaplanan korelasyon katsayıları, birinci model için 1970–1875, 1975–1980, 1980–1985, 1985–1990 ve 1990–2000, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı model için de 1990–2000 dönemi nüfus sayımını kapsamaktadır. Hipotezi test etmek amacıyla oluşturulan modeller ise şu şekildedir:

Model-1: Herhangi bir kısıtlama yapılmaksızın, ilk dört nüfus sayım dönemine ilişkin 67 ilin, 1990-2000 nüfus sayım dönemine ilişkin de 73 ilin tamamının beş nüfus sayımı döneminin her biri için ayrı ayrı korelasyon katsayısının hesaplandığı genel modeli kapsamaktadır.

Model-2: 5216 sayılı Büyük Şehir Belediyesi Kanunu gereğince nüfus büyüklüğü 750.000'den fazla olan iller büyük şehir olarak tanımlanmıştır. Bu nedenle çalışmada nüfus büyüklüğü 750.000'den az olan 53 il için model Model-2A olarak, nüfus büyüklüğü 750.000'den fazla olan 20 il için oluşturulan model ise Model-2B olarak adlandırılmıştır.

Model-3: Çalışmada son olarak KBGSYH değerleri dikkate alınarak oluşturulan modellere yer verilmiştir. Bunun için çalışmaya dahil edilen 73 ilin 1991-2000 dönemi KBGSYH değerlerinin ortalaması alınmış ve söz konusu ortalamadan daha az KBGSYH değerine sahip olan 42 ile ilişkin oluşturulan model Model-3A, daha fazla KBGSYH değerine sahip olan 31 il için oluşturulan model ise Model-3B olarak ifade edilmiştir.

Model-4: 73 ilin KBGSYH, büyüme oranı ve kentsel nüfus değerleri dikkate alınarak yapıldığı modellerdir. Söz konusu 73 ile ilişkin KBGSYH, büyüme oranı ve kentsel nüfus değerleri dikkate alınarak oluşturulan modeller, sırasıyla Model-4A, Model-4B ve Model-4C olarak adlandırılmıştır.

Model-5: Bu modelde elde edilen korelasyon katsayısı, net göç oranı pozitif olan 21 ilin KBGSYH, büyüme oranı ve kentsel nüfus değerleri dikkate alınarak hesaplanmaktadır. Pozitif net göç oranına sahip 21 ile ilişkin KBGSYH,

büyüme oranı ve kentsel nüfus değerleri dikkate alınarak oluşturulan modeller ise sırasıyla Model-5A, Model-5B ve Model-5C olarak adlandırılmıştır.

Model-6: Bu model ise, Model-5'in tersine negatif göç oranına sahip 52 ile ilişkin KBGSYH, büyüme oranı ve kentsel nüfus değerleri dikkate alınarak oluşturulan ve sırasıyla Model-6A, Model-6B ve Model-6C olarak adlandırılan modelleri kapsamaktadır.

3.Tanıtıcı İstatistikler

Oluşturulan 6 ana modele ilişkin bazı temel tanıtıcı istatistikler Tablo 1 ve Tablo 2'de verilmiştir. Tablo 1'i incelediğimizde, alınan ve verilen göç oranlarının ortalama değerlerinin 1975 ve sonrası sayımlarda azalma eğiliminde olduğu, son nüfus sayım döneminde ise başlangıç dönemi olan 1970-1975 nüfus sayımının da üzerinde bir değere sahip olduğu görülmektedir. 1970-2000 dönemi incelendiğinde ise, Türkiye ekonomisinin hareketli bir nüfus yapısına sahip olduğu ve iç göç akımlarının hala önemli bir konu olarak varlığını koruduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 1: Model-1'e İlişkin Bazı Tanıtıcı İstatistikler

Dönem	Değişkenler	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
1970-1975	Alınan Göç Oranı	67	3,843	24,275	8,166	3,7636
	Net Göç Hızı	67	-109,18	127,46	-15,9266	42,8279
	Verilen Göç Oranı	67	4,369	23,576	9,776	4,1272
1975-1980	Alınan Göç Oranı	67	2,479	18,219	5,585	2,8364
	Net Göç Hızı	67	-100,52	100,28	-15,8788	36,7161
	Verilen Göç Oranı	67	3,306	12,963	7,166	2,2986
1980-1985	Alınan Göç Oranı	67	3,328	16,032	6,444	2,5367
	Net Göç Hızı	67	-114,79	61,71	-14,6748	29,7234
	Verilen Göç Oranı	67	4,441	19,408	8,182	2,5036
1985-1990	Alınan Göç Oranı	67	2,560	21,575	7,232	3,7434
	Net Göç Hızı	67	-151,71	99,86	-30,8534	54,8036
	Verilen Göç Oranı	67	4,907	21,855	10,421	3,9552
1990-2000	Alınan Göç Oranı	73	2,831	22,577	8,520	3,5916
	Net Göç Hızı	73	-75,67	96,81	-16,401	37,1871
	Verilen Göç Oranı	73	6,094	16,918	10,095	2,3354

Not: N gözlem sayısını temsil etmektedir. Alınan ve verilen göç oranları %, net göç hızı ise %o olarak ifade edilmektedir.

Net göç hızları incelendiğinde ise, net göç hızı pozitif olan 21 ilde net göç hızının ortalaması %2.99'dur. Yani her 100 kişiden 3'ü son sayım dönemi içerisinde ilgili illere göç etmiş kişilerden oluşmaktadır. Net göç hızı negatif

olan 52 ilde ise net göç hızının ortalaması %3.51'dir. Yani her 100 kişiden 4'ü son sayım dönemi içerisinde başka illere göç etmiştir.

Tablo 2: Model-2, 3, 4, 5 ve 6'ya İlişkin Bazı Tanıtıcı İstatistikler

Model	Değişkenler	N	Maksimum	Minimum	Ortalama	Standart Sapma
Model-2A	Alınan Göç Oranı	53	3,8818	22,5771	8,4698	3,3394
	Verilen Göç Oranı	53	6,0944	16,9188	10,6064	2,2583
	Net Göç Hızı	53	-75,6700	96,8100	-20,9617	36,6928
Model-2B	Alınan Göç Oranı	20	2,8313	17,8364	8,6542	4,2820
	Verilen Göç Oranı	20	6,5123	14,6834	8,7410	2,0126
	Net Göç Hızı	20	-73,8200	64,3100	-4,3175	36,6594
Model-3A	Alınan Göç Oranı	42	3,8818	13,7850	7,2126	2,2770
	Verilen Göç Oranı	42	6,5123	16,9188	10,8122	2,4129
	Net Göç Hızı	42	-75,6700	30,7200	-32,4833	25,7621
Model-3B	Alınan Göç Oranı	31	2,8313	22,5771	10,2921	4,2702
	Verilen Göç Oranı	31	6,0944	14,6834	9,1242	1,8544
	Net Göç Hızı	31	-73,8200	96,8100	5,3865	39,4875
Model-5	Alınan Göç Oranı	21	6,8369	22,5771	12,3460	3,8730
	Verilen Göç Oranı	21	6,0944	14,6834	8,545	1,8695
	Net Göç Hızı	21	,200	96,8100	29,9600	25,7871
Model-6	Alınan Göç Oranı	52	2,8313	12,8701	6,9753	1,9669
	Verilen Göç Oranı	52	7,3071	16,9188	10,7211	2,2229
	Net Göç Hızı	52	-75,6700	-1,7600	-35,1246	21,1911

Not: N gözlem sayısını ifade etmektedir. Model-5 alınan göç oranının verilen göç oranından fazla olduğu 21 ili, Model-6 ise verilen göç oranının alınan göç oranından fazla olduğu 52 ili ifade etmektedir.

4. Bulgular Ve Değerlendirme

Oluşturulan modeller çerçevesinde elde edilen korelasyon katsayıları Tablo 3 ve Tablo 4'de verilmiştir. Buna göre herhangi bir kısıtlama yapmaksızın beş nüfus sayım dönemine ilişkin alınan ve verilen göç oranları ile net göç oranları arasındaki korelasyon katsayılarının tamamı istatistiksel olarak anlamlı olmakla birlikte, elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

Tablo-3: Model-1'e İlişkin Korelasyon Katsayıları

Dönem	N	Alınan Göç Miktarı	Verilen Göç Miktarı
1970-1975	67	0,5111 ^{***}	-0,6421 ^{***}
		(0.0000)	(0.0000)
1975-1980	67	0,7922 ^{***}	-0,6991 ^{***}
		(0.0000)	(0.0000)
1980-1985	67	0,7072 ^{***}	-0,7401 ^{***}
		(0.0000)	(0.0000)
1985-1990	67	0,7781 ^{***}	-0,7963 ^{***}
		(0.0000)	(0.0000)
1990-2000	73	0,8355 ^{***}	-0,5405 ^{***}
		(0.0000)	(0.0000)

Not: N gözlem değerini, *** %1 anlamlılık düzeyini, parantez içerisindeki değerler ise ilgili katsayıya ilişkin anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Tablo 3 sonuçları incelendiğinde, 1970-2000 döneminde gözlenen iç göç hareketleri içerisinde, ilk nüfus sayım döneminde verilen göç oranları alınan göç oranlarına kıyasla net göç hızı üzerinde baskın bir etkiye sahipken, zaman içerisinde net göçü belirleyen faktör alınan göç oranı olmuştur. Her iki değişken de net göç hızı üzerinde her dönem için anlamlı bir etkiye sahip olmakla birlikte, alınan göçün net göç üzerindeki etkisinin zaman içerisinde istikrarlı bir biçimde arttığı ve son dönemde de verilen göçe kıyasla daha etkili olduğu görülmektedir. Teori ve literatür incelendiğinde gelişmiş ekonomilerde alınan göçün, az gelişmiş ekonomilerde ise verilen göçün net göç üzerinde baskın etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu anlamda elde edilen sonuçlar, Türkiye ekonomisinin 1990-2000 döneminde ekonomik gelişmişlik bakımından önemli bir değişim sürecine girdiğini göstermektedir.

Tablo-4: Model-2, 3 ve 4'e İlişkin Korelasyon Katsayıları

Model	N	Alınan Göç Miktarı	Verilen Göç Miktarı
Model-2A	53	0,8363*** (0.0000)	-0,6117*** (0.0000)
Model-2B	20	0,8931*** (0.0000)	-0,2064*** (0.0000)
Model-3A	42	0,5681*** (0.0000)	-0,6352*** (0.0000)
Model-3B	31	0,9077*** (0.0000)	-0,2801 (0.1260)
Model-4A	73	0,7721*** (0.0000)	-0,4681*** (0.0000)
Model-4B	73	0,8321*** (0.0000)	-0,5105*** (0.0000)
Model-4C	73	0,8221*** (0.0000)	-0,5051*** (0.0000)
Model-5	21	0,8661*** (0.0000)	-0,05001 (0.8290)
Model-5A	21	0,8921*** (0.0000)	-0,1064 (0.6571)
Model-5B	21	0,8551*** (0.0000)	-0,0941 (0.6931)
Model-5C	21	0,8661*** (0.0000)	-0,0451 (0.8510)
Model-6	52	0,5050*** (0.0000)	-0,5031*** (0.0000)
Model-6A	52	0,5031*** (0.0000)	-0,4421*** (0.0010)
Model-6B	52	0,5381*** (0.0000)	-0,5111*** (0.0000)
Model-6C	52	0,5721*** (0.0000)	-0,5021*** (0.0000)

Not: N gözlem değerini, *** %1 anlamlılık düzeyini, parantez içerisindeki değerler ise ilgili katsayıya ilişkin anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Model-2’ye ilişkin sonuçlar da beklenen yönde olmuştur. Nüfus büyüklüğü³ 750.000’nin üzerinde olan büyük şehirlerde (Model-2B), verilen göç oranının net göç üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı olmakla birlikte, bu etki alınan göç oranına kıyasla önemsiz bir düzeydedir. Nüfusu 750.000’in altında olan illerde (Model-2A) ise verilen göç oranının net göç üzerindeki etkisi büyük şehirlere göre önemli ölçüde artmaktadır. Bu durum ise, büyük şehirlerde iç göçün genel karakterinin alınan göç tarafından belirlendiğini, küçük şehirlerde ise büyük şehirlerin aksine verilen göç tarafından belirlendiğini göstermektedir. Nitekim büyük şehirlerde alınan göçün, küçük şehirlerde ise verilen göçün net göç üzerinde nispeten belirleyici olması, kentsel gelişimin iç göç hareketleri üzerindeki önemini de ortaya koymaktadır.

Gelir faktörünü dikkate alan Model-3 sonuçlarına göre ise, 73 ilin 1991-2000 dönemi KBGSYH değerlerinin ortalamasından daha az KBGSYH değerine sahip olan 42 ilde net göçün belirleyicisi verilen göç oranı iken, söz konusu ortalamadan daha fazla KBGSYH değerine sahip olan 31 ilde ise 0.91 değerindeki korelasyon katsayısı ile alınan göç belirleyici olmaktadır. Nitekim böyle bir bulgu, Yamak ve Küçükkale (2001)’in de sınıadıkları Gedik’in görüşünü desteklemektedir. Gelişmiş ülkelerde alınan göçün, verilen göçe göre daha baskın olduğu, gelişmemiş veya gelişmekte olan ekonomilerde ise verilen göçün alınan göçe göre daha baskın olduğu yönündeki bu görüş Model-3 sonuçları ile de desteklenmektedir.

1990-2000 dönemine ait genel modele ilişkin Tablo 1’de yer alan korelasyon katsayıları ile kısıtlı modellerin yer aldığı Model-4A, Model-4B ve Model-4C’e ilişkin korelasyon katsayıları karşılaştırıldığında, 1990-2000 dönemi alınan göç oranı ile net göç hızı arasındaki ilişki açısından KBGSYH değişkeninin diğer değişkenlerle kıyaslandığında söz konusu ilişki üzerinde daha etkili olduğu görülmektedir. Şöyle ki; genel modelde elde edilen korelasyon katsayısı 0.83 iken, KBGSYH, büyüme oranı, nüfus büyüklüğü kısıtı altında elde edilen korelasyon katsayıları ise sırasıyla 0.77, 0.83 ve 0.82’dir. Nitekim genel model ile kısıtlı modellerin korelasyon katsayıları, alınan göç oranları açısından sadece KBGSYH açısından sapma göstermiştir. Bu durum ise, KBGSYH değişkeninin alınan göçün net göç üzerindeki etkisi bakımından önemini ortaya koymaktadır. Böyle bir ilişki, verilen göç açısından farklılık göstermektedir. Verilen göç oranı ile net göç oranı arasındaki ilişkide

³ Kentsel nüfus büyüklüğü değişkenine göre yapılan analizde farklı nüfus ölçekleri de kullanılmakla birlikte (örneğin 500.000’e kadar, 500.000 – 1.000.000 ve 1.000.000 üstü gibi), sonuçlarda anlamlı bir değişimin olmadığı gözlenmiştir. Üstelik literatürde bu yönde genel kabul görmüş kriterler de olmaması bu ayrımı tamamen sübjektif hale getireceği için, çalışmada 5216 sayılı Büyük Şehir Belediyesi Kanunu dikkate alınarak, nüfus faktörü, 750.000’den az ve çok şeklinde ele alınmıştır.

KBGSYH, büyüme oranı ve nüfus büyüklüğünün önemi hemen hemen paralellik göstermektedir.

İç göç akımları üzerinde KBGSYH, büyüme oranı ve nüfus büyüklüğünün önemini sınavan diğer bir model ise Model-5 ve Model-6'dır. Net göç hızı pozitif olan illerde hiçbir kısıtlama yapmaksızın alınan ile net göç oranı arasındaki korelasyon 0.86 iken, KBGSYH, büyüme oranı, nüfus büyüklüğü kısıtı altında elde edilen korelasyon katsayıları ise sırasıyla 0.89, 0.85 ve 0.86'dır. Verilen göç açısından bu katsayı, genel modelde -0.05 iken KBGSYH, büyüme oranı, nüfus büyüklüğü kısıtı altında elde edilen korelasyon katsayıları ise sırasıyla -0.10, -0.09 ve -0.04 olarak bulunmuştur. Pozitif net göç hızına sahip 21 il için söz konusu kontrol değişkenlerin önemi hem alınan hem de verilen göç oranları açısından aynı yönde olmuştur.

Ancak negatif net göçe sahip 52 ilde dikkati çeken nokta, nüfus büyüklüğünün alınan göç ile net göç arasındaki ilişkide önemli olduğudur. Nitekim kısıtlamasız genel model olan Model-6 da bu katsayı 0.50 iken nüfus büyüklüğü dikkate alındığı Model-6C'de elde edilen katsayı 0.57'dir.

5. Sonuç

Çalışmada, Türkiye'de 1970-2000 yılları arasında yapılmış olan 5 nüfus sayımına ait iç göç verileri kullanılarak Lowry hipotezi yeniden test edilmiştir. Kentsel gelişimin söz konusu hipotezin geçerliliği konusundaki etkisi Gedik ve Yamak ve Küçükale'nin görüşleri kapsamında sınanmıştır. Bu amaçla herhangi bir kısıtlama içermeyen genel modelin yanı sıra kontrol değişkeni olarak ele alınan KBGSYH, büyüme oranı ve nüfus büyüklüğü gibi değişkenler kapsamında da hipotezin geçerliliği araştırılmıştır.

Elde edilen bulgular ise hemen hemen tüm modeller için, verilen göç oranına kıyasla, alınan göç oranının net göç hızı üzerinde daha etkili olduğu yönündedir. Böyle bir bulgu ise, Gedik'in elde ettiği bulguların tersi yönündedir. Dikkati çeken önemli bulgu ise, genel modele ilişkin elde edilen 5 nüfus sayım dönemine ait korelasyon katsayıları bakımından son nüfus sayımının gösterdiği farklılıktır. Bu farklılık, dönemler itibarıyla alınan göçün net göç üzerindeki etkisinin son nüfus sayımı döneminde en yüksek değere sahipken, verilen göç oranının etkisinin ise söz konusu dönemde en düşük değere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum bize, 1990-2000 dönemi Türkiye ekonomisinin gelişme sürecine girdiğini ve bu nedenle alınan göç oranının net göç hızı üzerinde daha baskın bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim böyle bir bulgu, Gedik'in gelişmekte olan ülkeler için ortaya attığı görüşü ise destekler niteliktedir.

Ayrıca, KBGSYH, büyüme oranına ve nüfus büyüklüğüne göre yapılan analizler, söz konusu değişkenlerin net göç hızı ile alınan ve verilen göç oranları

arasındaki ilişkilerde önemli faktörler olduğu ortaya koymuştur. Bu faktörlere ilişkin sonuçların ayrıntılarına baktığımızda ise, KBGSYH'sı Türkiye ortalamasının üzerinde olan illerde iç göç akımlarının alınan göç tarafından şekillendirildiğini, diğer taraftan KBGSYH'sı Türkiye ortalamasının altında olan illerde ise, net göçün verilen göç tarafından şekillendirildiğini görmekteyiz. Bu sonuçlar gerek bu çalışmada ele alınan hipotez bakımından ve gerekse de iç göç literatürü bakımından beklentilere uygundur. Ayrıca, ekonomik büyüme faktörünün iç göç akımları üzerinde gelir faktörü kadar baskın bir etkiye sahip olmayışı da, dikkati çeken diğer bir önemli bulgudur. Bu durum, bireylerin göç kararlarını verirken, alternatif varış noktalarındaki ekonomik fırsatlardan ziyade, göç neticesinde ulaşacakları potansiyel geliri dikkate aldıkları biçiminde yorumlanabilir.

Bu çalışmadan elde edilen bulgular, Lowry hipotezinin ülkemizdeki iç göç akımlarının yapısı üzerinde geçerli olduğunu ve nüfus politikalarında hipotezin öngördüğü ilişkilerin dikkate alınmasının söz konusu politikaların amacına katkı sağlayacağını ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Alonso, W., (1971), "The Systems of Intermetropolitan Population Flows, Institute of Urban and Regional Development", *Working Paper*, 155, University of California.
- Alonso, W., (1972), "Policy Implications of Intermetropolitan Migration Flows, Institute of Urban and Regional Development", *Working Paper*, 177, University of California.
- Beale, C., (1969), "Demographic and Social Considerations for United States Rural Economic Policy", *American Journal of Agricultural Economics*, 51, 410-427.
- Cordey-Hayes, M., (1975), "Migration and the Dynamics of Multiregional Population Systems", *Environment and Planning*, 7, 793-814.
- Cordey-Hayes, M. ve D. Gleave, (1973), "Migration Movements and the Differential Growth of City Regions in England and Wales", *Regional Science Association*, 33, 99-123.
- Cordey-Hayes, M. ve D. Gleave, (1974), "Dynamic Models of the Interaction between Migration and the Differential Growth of Cities", RR-74-9, *International Institute for Applied Systems Analysis*, Laxenburg, Austria.
- Gedik, A., (1992), "The Effects of In-and Out-Migration on Urban Growth in Turkey (1965-1985) and a Comparison with the Developed Countries", *Papers in Regional Science*, 71(4), 405-419.

- Kriesberg, E. M., ve D.R. Vining, (1978), "On the Contribution of out-Migration to Changes in Netmigration: A Time-series Confirmation of Beale's Cross-Sectional Results", *Annals of Regional Science*, 12, 1-11.
- Lansing, J. B., ve E. Mueller, 1967. "The Geographical Mobility of Labour", Ann Arbor: Survey Research Center, Institute of Social Research, University of Michigan.
- Plane, D., Rogerson, P., ve A. Rosen, (1984), "The Cross-Regional Variation of In-Migration and Out- Migration", *Geographical Analysis*, 16(2), 162-175
- Yamak, R., M. Berber, ve U. Sivri, (2000), "Lowry Hipotezi'nin Türkiye Ekonomisi İçin Yeniden Testi", *9. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi Bildiriler*, K.T.Ü., 496-506.
- Yamak, R., ve Y. Küçükale, (2001), "A Re-examination of Lowry's Hypothesis For Turkish Case", *41.Congress of the European Regional Science Association*, Croatia.